

УДК 82-92:[7.036+82+791](477)“20”

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3361-8838>DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-26-2024-2.61-70>

ПУБЛІЦИСТИЧНІСТЬ ЯК МАРКЕР СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ СФЕРИ (УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД І ЗАГАЛЬНОСВІТОВИЙ КОНТЕКСТ)

Кушнарьова

Марія Борисівна

кандидатка філософських наук,
старша наукова співробітниця,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
м. Київ
mariakushn8@gmail.com

Mariia Kushnarova

(Maria Kushnareva)

Ph.D. (Philosophy),
senior researcher,
V. I. Vernadsky National library
of Ukraine, Kyiv
mariakushn8@gmail.com

Анотація. Стаття окреслює масштаби прояву публіцистичності в мистецьких творах сучасної доби. Оскільки ступінь вивченості явища публіцистичності є вочевидь недостатнім, засновуючись на розробках сучасних українських дослідників, авторка робить спробу відкоригувати ознаки публіцистичності як певної манери, способу створення загалом непубліцистичних творів. Стислий історичний екскурс окреслює прояви публіцистичності в літературі, живописі та кінематографі модерної доби, що переконує в тому, що публіцистичність не є новітнім винаходом, має довгу історію, отже, її наявність обумовлена певними потребами суспільства. Особливу увагу приділено прояву цього явища в згаданих видах світового мистецтва в сучасну добу, що дає змогу визначити причини виразного поширення публіцистичності та її затребуваності саме сучасним соціумом, а також править за контекст аналізу українського мистецького продукту зазначеного часу. Під час аналізу особлива увага приділялася впливу подій російського вторгнення на ступінь публіцистичності сучасного українського мистецтва. Висновки статті містять припущення щодо ймовірних результатів такого масштабного впливу публіцистичності на мистецтво, зокрема українське.

Ключові слова: публіцистичність, сучасне мистецтво, українське мистецтво, література, візуальне мистецтво, кіномистецтво, образ.

Постановка проблеми. Культурна сфера не є статичною, вона весь час змінюється під впливом різноманітних чинників, і зміни, яких вона зазнає, є маркерами тих соціальних, політичних, економічних обставин, які на певному етапі в той чи інший спосіб визначають життєдіяльність суспільства. Одним із таких маркерів, характерних для сучасного стану культурної сфери, є публіцистичність.

Спільнокореневі слова «публіцистика» і «публіцистичність» позначають поняття, пов'язані між собою, але не тождні. Публіцистика — це напрям літературної творчості, представлений від початку в журналістиці, його основними рисами є актуальність, навіть злободенність тем висловлювання, популярний стиль мовлення, а функцією — вплив на громадську думку з метою формування її позиції. Натомість публіцистичність, на думку українського дослідника В. Здорогеги, це «проникнення характерного для публіцистики методу

в твори непубліцистичні за своєю основою» (Здоровега, 2008, с. 231). Н. Желіховська розкриває це визначення: «Якщо публіцистика — це певний вид творчості, то публіцистичність — це певна тенденція, певна манера письма, певні стильові особливості», характерні для публіцистики (Желіховська).

Натомість О. Косюк визначає публіцистичність як «наскрізний інтеркурс, який наділяє інші дискурси й тексти аспектом суспільної важливості та актуальності» (Косюк, 2012). У цьому визначенні на особливу увагу заслуговує застосування поняття «інтеркурс», котре позначає згадане В. Здоровегою «проникнення», тобто прояв у одному медіа якості, притаманної іншому. Проте ознаки публіцистичності не вичерпуються суспільною важливістю та актуальністю, адже суспільно важливими та актуальними можуть бути й художні твори, які аж ніяк не є публіцистичними, натомість краще говорити про злободенність.

І. Михайлин вирізняє такі ознаки публіцистичного твору: оперативне інформування; тлумачення подій і фактів; вираження і формування громадської думки; фактичність; практична цілеспрямованість; ораторський стиль (Михайлин, 2005, с. 4–28). Загалом ці ознаки є характерними також і для публіцистичності як тенденції, манери письма, стильової особливості, але деякі з них варто уточнити. Зокрема, оперативне інформування є справою ЗМІ в широкому розумінні цього слова, а ознакою публіцистичності як тенденції та манери є оперативне рефлексування щодо подій, явищ тощо; практична цілеспрямованість великою мірою звужилася до рівня дидактичності, а ораторський стиль, особливо в наш час, переважно означає популярне викладення.

Певні тенденції, елементи, ознаки публіцистики, стильові особливості, властиві не тільки суто журналістським творам (репортаж, нарис, інтерв'ю тощо), але також деяким видам наукових праць, насамперед, суспільно-гуманітарного напрямку, творам художньої літератури, образотворчого мистецтва (плакат, карикатура), явищам театральної та кіносфери, музики.

Варто наголосити на тому, що в подальшому викладенні мовитиметься саме про публіцистичність, а не про публіцистику.

Аналіз сучасних досліджень та публікацій. Публіцистика як напрям літературної творчості зародилася, у загальних рисах, коли суспільство

стало письменним, і відтоді, переживаючи періоди піднесення та занепаду, є неодмінним супутником людства на його шляху. Тому не дивно, що публіцистиці присвячено неозорую кількість досліджень, натомість публіцистичність як явище ще не стала об'єктом пильної уваги дослідників. Зокрема, в українській гуманітаристиці розробка цієї теми представлена вкрай нечисленними працями: дослідженнями О. Косюк, Н. Желіховської, Н. Стебліної, В. Горячка, а також роботами, які лише побіжно торкаються цієї проблеми (І. Міщенко, Н. Хамітов, О. Удод, Я. Беляєва тощо). Засадничими для наукового аналізу проблеми є потрактування публіцистичності, які подали у своїх працях І. Михайлин, С. Абрамович та В. Здоровега.

Мета статті — окресливши багатоманіття проявів публіцистичності в сучасному культурному просторі, акцентувати увагу як на причинах масштабності цього явища та численності його прикладів у культурі сучасної України, так і на потенційних наслідках. Об'єктом дослідження є прояви публіцистичності у творах літератури, візуального мистецтва та кінематографу, створених в Україні впродовж приблизно останніх двадцяти років, які аналізуються в контексті світової культурної практики відповідного часу. Винятково через необхідність дотримуватися формату та обсягу статті історико-культурні ретроспективи прояву публіцистичності в різних видах художньої практики обмежені початком модерної доби. Задля формування фактичного підґрунтя дослідження були залучені дані соціології мистецтва (рейтинги лідерів продаж, кількість осіб, котрі подивилися певний кінотвір тощо).

Виклад основного матеріалу. Публіцистичність як тенденція та манера, притаманні літературному твору, набула особливої актуальності з набуттям засобами масової інформації усталених рис та суспільної ролі. Відтоді виникло багато творів, які тепер вважаються літературними, але які насправді є наскрізь публіцистичними («Подорожі Гуллівера» Дж. Свіфта тощо), тобто правильніше сказати належать до публіцистичної літератури, а велика частина літературних творів, визнаних художніми, мала більш або менш помітні ознаки публіцистичності (п'єси П. Бомарше, поезія П.-Ж. Беранже, романи Ч. Дікенса, Е. Золя, Л. Арагона, Е. М. Ремарка тощо). В українській літературі взагалі, за висловом С. Абрамовича, публіцистичність «є сво-

го роду «альфою й омегою» письменства» (Абрамович, 2001, с. 464), що підтверджується як самим фактом існування ще в XVI–XVII ст. величезного масиву полемічної літератури, так і в пізнішу добу яскраво вираженим публіцистичним забарвленням багатьох творів Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського тощо.

Упродовж останніх років у галузі світової художньої літератури помітно збільшилася частка творів, герої яких стикаються з конкретними соціальними проблемами, переважно викликаними незадовільним рівнем расової («Хазяїн раб чоловік дружина» І. Ву, «Коулман Хілл» К. К. Фут тощо) чи гендерної («Жінки та діти передусім» А. Грабовскі, «Шоу однієї жінки» К. Коулсон тощо) толерантності в суспільстві, що дає можливість попри формальну «художність», тобто наявність сюжету, героїв тощо, вважати їх белетристичними чи подекуди белетризованими нарисами. Також очевидним є збільшення кількості художніх творів, які є своєрідними, знову-таки, белетризованими посібниками з подолання стресових ситуацій, особистого колапсу чи з реалізації мрій («Бруклін» і «Нора Вебстер» К. Тойбіна, «Їсти, молитися, кохати» та «Місто дівчат» Е. Гілберт, «Запізніле життя Емі Байлер» К. Гармс, «Я її кохав. Я його кохала» та «Просто разом» А. Гавальда тощо). Спільним слоганом таких творів можна вважати підзаголовок роману Еріка де Кермея «Хазяйка книжкової крамниці на площі Трав: історія, яка зігриває душу, дарує надію та спонукає змінити своє життя», тому згадані твори можна вважати прикладами прояву згаданої вище дидактичності.

У галузі літератури з гуманітарного та суспільного знання ми спостерігаємо значний суспільний запит на три категорії творів: такі, що дуже стисло пояснюють як історичне минуле, так і сучасні процеси (Ю. Н. Харарі, С. Хокінг тощо); такі, що стосуються якихось окремих цікавих для широкої публіки історичних епізодів, зокрема, велику увагу до себе привернула постать В. Черчилля, якому присвячено відразу кілька книжок, котрі впродовж останніх років стали бестселерами («Як Черчилль врятував цивілізацію» Дж. Гарта, «Фактор Черчилля» Б. Джонсона, «Велич і нищість» Е. Ларсона тощо, причому на особливу увагу заслуговує те, що їх автори є не науковцями, а журналістами-дослідниками, тобто належать до дуже затребуваної в наш час категорії авторів); такі, що сприяють особистіс-

ному зростанню, перетворенню на «кращу версію себе» тощо («Атомні звички» Дж. Кліра, «Кафе на краю світу» Дж. Стрелекі, «Купи собі той довбаний букет» Т. Шустер, «Самоспівчуття» К. Нефф тощо, причому на особливу увагу заслуговує величезна популярність, зокрема, у США подібної літератури, авторами якої є індійські спеціалісти з різних духовних практик). Такі книжки, як і в галузі художньої літератури, набувають статусу бестселера, що робить їхніх авторів медійними зірками. Поруч з новими творами помітною популярністю користуються також ті, що були створені раніше, але в яких розкривається та сама проблематика («Атлант розправляє плечі» А. Ренд, «Людина в пошуках сенсу» В. Франкла тощо) (Non Fiction Top 50). Ці приклади ще раз підтверджують наявність згаданої вище дидактичності як ознаки публіцистичності.

Більш-менш обгрунтовані висновки щодо літературних уподобань сучасних українців можна зробити з даних книгарень про продажі (Заблюцька, 2023; Ківва, 2024). Різні книгарні та книготорговельні мережі серед видань, що користувалися найбільшою популярністю серед українців, зокрема в 2023 році, зазначають вже згадані вище твори Дж. Стрелекі, Т. Шустер, В. Франкла. Інтелектуальна проблематика в «топах» читацького попиту представлена вже згаданими історико-популярними творами про Черчилля, але також цілком очікувано «Брамою Європи» С. Плохія, «Шляхом до несвободи» Т. Снайдера, до яких додалися історико-літературознавча праця В. Агеєвої «Марсіани на Хрещатику» та «Теорія змов» М. Яковлева. Художня література представлена насамперед романом «За Перекопом є земля» А. Левкової. Попри те, що цей твір є художнім, з огляду на гостру актуальність проблем, яких у ньому торкається авторка (історична доля кримських татар, кримськотатарська та українська ідентичності тощо), цей роман можна вважати великою мірою публіцистичним. Так само публіцистичними можна вважати твори, які в той чи інший спосіб розкривають тему повномасштабного вторгнення («Історія впертого чоловіка» О. Терена, «Мама. Драма на 6 дій» М. Матіос, «Драбина» Є. Кузнецової та інші). Усі згадані твори були головними об'єктами читацьких інтересів українців у минулому році, звісно, поряд з творами вже відомих українській читацькій публіці авторів фентезі та детективів М. Кідрука, І. Павлюка та інших письменників.

Навіть стислий огляд згаданих переліків літературних творів дозволяє зробити певні висновки. По-перше, конфігурація попиту українських читачів загалом іде в річищі світових тенденцій (інтерес до популярних психологічних (або психотерапевтичних) та історичних видань, а також до художніх творів згаданого «дидактичного» характеру). По-друге, російське вторгнення актуалізувало проблеми та загострило питання, пов'язані з національною історією, культурою та ідентичністю, що відчутно посилює попит на відповідну літературу, причому, віддаючи належне українським читачам (а також віддаючи належне авторам, котрі змогли коректно популяризувати викладення вкрай складного матеріалу), варто зауважити, що С. Плохій, Т. Снайдер та В. Агеєва є не журналістами-дослідниками, а саме академічними вченими. По-третє, переживання викликаних війною численних стресових ситуацій збурило емпатичні почуття та настрої українців, що викликало сплеск появи літературних творів, присвячених осмисленню особистого досвіду війни та, відповідно, підтримує стійкий рівень попиту на такі твори. Видається очевидним, що за ступенем актуальності тематики та функцією (комунікативно-громадська) зазначені твори можна вважати такими, що належать до згаданої публіцистичної тенденції.

У візуальному мистецтві, як і в літературі, є жанри, позначені найвищим ступенем публіцистичності, наприклад, карикатура, яка від XVIII ст. не втрачає популярності, або плакат тощо. Також публіцистичність проявлялася в зображенні сучасних митцю подій (графічні серії Ф. Гойї, «наполеонівські» картини Ж. Л. Давида, «революційні» твори Е. Делакруа тощо) та соціальних явищ (певні твори Г. Курбе та реалістичного живопису другої половини XIX — початку XX ст.). Потужний суспільний запит на реалістичне мистецтво та громадська позиція митців спричинилися до появи в тогочасному українському мистецтві великої кількості творів, позначених публіцистичністю, яка проявилася в критичному, навіть викривальному зображенні соціальної дійсності. Авторами саме таких творів були К. Трутовський, К. Костанді, С. Костенко, М. Пимоненко, М. Кузнецов та інші.

У сучасному живописі, з одного боку, поширення безпредметного мистецтва в різноманітних його проявах призвело до помітної втрати певним сегментом станкового живопису та скульптури ін-

тересу до суспільної проблематики як до об'єкта зображення. З іншого — виник і поширився так званий постмедійний живопис, твори якого, за О. Соловйовим, стають

«вмістилищем для всілякого змішування і рекомбінації зображень з якогось уявного інфобанку, напрацьованого вебдизайном і комп'ютерними іграми, кіно та анімацією, відеокліпами та рекламою» (Соловйов, 2021),

що однозначно підвищує ступінь публіцистичності таких творів. Доказом на користь цього твердження є велика популярність доробку, зокрема, Р. Раушенберга та Е. Воргола, котрі вважаються одними з піонерів цього напрямку, та вражаюча кількість їхніх послідовників (П. Кайзер, Г. Браун тощо). Але найочевиднішим проявом публіцистичності можна вважати поширення явища street art, приклади якого є переважно публіцистичними за тематикою. Найпоказовішими зразками є роботи Бенксі (наприклад, резонансна серія його українських творів 2022 року), Г. ван Гелтена, Е. фон Лингуса, Е. Захаревича тощо.

Оскільки рейтингів продажів творів візуального мистецтва в Україні немає і не може бути, задля отримання висновків щодо глядацьких смаків досліднику доводиться ступати на непевний ґрунт уможливлених узагальнень. У сучасному українському живописі найяскравішим прикладом публіцистичного налаштування можна вважати твори В. Шерешевського, котрий зазвичай гостро реагує на події суспільного життя в Україні, але ця гострота виливається в дуже або не дуже, але м'яку іронію. З тим самим налаштуванням, але по-іншому представляють публіцистичний струмінь роботи В. Цаголова, А. Савадова, О. Тістола, С. Волязовського та інших, які належать до згаданого постмедійного живопису. У їхніх роботах критичне сприйняття соціальної та політичної реальності нашої держави проявляється через поєднання «перекодування міфологем і семантики персонажів популярної культури» (О. Соловйов), але відбувається в жорсткому іронічно-абсурдистському реєстрі. Узагалі, за спостереженням О. Соловйова, «очевидна зміна, що відбулася на рівні художньої ментальності поколінь, полягала саме в тому, що на перший план вийшла соціальна складова», що проявляється, зокрема, у широкому застосуванні доку-

менталістики, відео й перформансу. Це стосується груп SOSka (М. Рідний, С. Попов та інші), та Р.Е.П. (Л. Хоменко, Ж. Кадірова та інші), які працюють в активному соціальному напрямі (Соловйов, 2022).

Соціальні мотиви визначають також дискурс відомого фотографа Б. Михайлова та його прихильників О. Чекменьова, Ю. Кисіль та інших. Також у річищі загальних тенденцій — поширення в Україні стріт-арту. Роботи українських художників, котрі працюють з цим медіумом, — В. Манжоса, О. Бордусова, Саші Корбана — маркують міський простір не тільки в Україні, а й за її межами.

Шок, викликаний повномасштабним вторгненням, докорінна зміна реалій життя та пов'язаний із цим новий неочікуваний емоційний та практичний досвід не могли не вплинути на творчий доробок українських митців. Можна припустити, що в Україні важко знайти художника, котрий би не намагався у власному творі передати весь спектр емоцій та думок, спричинених війною: від передчуття жахливого в М. Вайсберга, позачасового образу скорботи у В. Каверіна, захоплення життєстійкістю українців у В. Шерешевського та О. Цюпи до історико-культурних паралелей у К. Косьяненко й тихої радості, викликані відновленням, у Саші Макарської. Це тільки деякі приклади реалізації топосу війни в сучасному українському візуальному мистецтві, але загалом усі ці прояви об'єднує більший або менший ступінь публіцистичності, через що картини починають нагадувати плакати. Саме це змусило художника Влодка Кауфмана визнати:

«У нас містерія плакатності. Плакати — це мистецтво емоцій, і художники вивалювали емоцію. На будь-яку подію з'являлася якась візія: плакати саркастичні, смішні, жахливі, трагічні» (Халілов, 2023).

Плакат якраз і є суто публіцистичним жанром.

У світовому кіномистецтві публіцистичність проявлялася у два способи: або сценарій фільму як такий був покликаний до життя певною важливою проблемою суспільного життя (самий образ волоцюги у фільмах Ч. Чапліна, «Вгадай, хто прийде до нас обідати?» С. Крамера, «Уся президентська рать» А. Пакули, «Крамер проти Крамера» Р. Бентона, «Хвіст крутить собакою» Б. Левінсона тощо), або в загалом соціально нейтральному фільмі окремі сцени створювалися як реакція на актуальні події

чи явища, прикладів чого можна навести дуже багато, але це складно зробити в межах однієї статті.

У наш час ознаками публіцистичності в кінематографі є насамперед помітне збільшення впродовж останніх років кількості кінофільмів, сценарії яких написані на основі реальних подій («Суд над чиказькою сімкою» А. Соркіна, «Справа Річарда Джуела» К. Іствуда та його ж «Диво на Гудзоні», «Леді у фургоні» Н. Гайтнера, «Шпигунська гра» Б. Луїна, «Джулі та Джулія: готуємо щастя за рецептом» Н. Ефрон, «Останній Вермеєр» Д. Фрідкіна, «Темні води» Т. Гейнса, «Секретне досьє» С. Спілберга тощо) або розповідають біографії реальних людей («Засновник» Дж. Лі Генкока, «Джекі» П. Ларраїна, «Гра в імітацію» М. Тюдлума, «Опенгеймер» К. Нолана тощо), причому часто протагоністами стають особи, які були живі на час зйомок («Влада» А. Мак-Кея, «Елегія Хілбілі» Р. Говарда, «Залізна леді» Ф. Ллойд, «Я, Тоня» К. Гіллеспі, серіал «Корона» тощо).

Для українського кіномистецтва публіцистичність була характерна мало не від народження. На користь цього свідчить той факт, що одним з перших фільмів, знятих ще на ВУФКУ, був саме документальний «Людина з кіноапаратом» Дзиги Вертова (1929), за яким слідували дуже неоднозначні його ж «Симфонія Донбасу» та «Небувалий похід» М. Кауфмана (обидва — 1931). Пафос, можливо, щирий, соціалістичного будівництва в другій половині 20-х та на самому початку 30-х рр. («Новими шляхами» П. Долини (1929), «Контакт» Є. Косухіна та «Земля» О. Довженка (обидва — 1930) тощо) змінився слухняним виконанням дедалі жорсткіших пропагандистських завдань радянської влади (найпоказовіший приклад — «Вітер зі сходу» А. Роома (1941) тощо), але всі ці фільми, знову-таки, або — спочатку — через бажання закарбувати досягнення радянських людей, або — пізніше — через зобов'язання виконувати чітко сформульоване ідеологічне замовлення, повинні були також чітко, але в спосіб, схвалений владою, відображати навколишню дійсність, що й надавало творам публіцистичного характеру попри зовні художню форму.

Публіцистичне, відтак, ідеологічне забарвлення продовжувало домінувати в українському кінематографі й у пізніші повоєнні часи. Поява українського поетичного кіно була реакцією не на реалізм, а саме на заідеологізовану публіцистич-

ність, якою в 60-ті роки радянська влада підмняла реалізм, коли йшлося про кіномистецтво, зокрема українське.

Тривалий занепад українського кінематографу з 90-х рр. ХХ ст. до середини 2010-х (коли щороку виходило в прокат 2–3 українські повнометражні стрічки) змінився, передусім внаслідок зміни державної політики щодо цієї галузі, помітним поживленням кіновиробництва. Це створило підґрунтя для сплеску творчості українських митців, що припав на другу половину 2010-х та початок 2020-х, а згодом додатковий імпульс українське кіно отримало через, на жаль, трагічні обставини, викликані російським вторгненням. Те, що вище було сказано про реакцію українських літераторів і художників на події війни, повною мірою стосується кіномитців. Зокрема, у 2023 та 2024 рр. у прокат виходило приблизно по 26–27 українських фільмів на рік, з них тема війни (у широкому розумінні) в 2023 р. знайшла відображення в 6 проектах, а в 2024 — у 12. Також красномовним свідченням на користь публіцистичних уподобань і українських митців, і української публіки є той факт, що в 2023 та в 2024 роках у прокат серед згаданої кількості фільмів виходило по 4 документальних стрічки. І якщо інтерес до «20 днів у Маріуполі» можна пояснити принаймні почасті «Оскар», то успіх документального фільму «Яремчук: Незрівняний світ краси» (майже 100 тис. глядачів) переважає інтерес до деяких ігрових фільмів того самого жанру («Щедрик» (понад 86 тис.), «Будинок «Слово»» (понад 83 тис.) тощо) і є показовим (Dzyga MDB).

Навіть такий стислий огляд проявів публіцистичності у світовій художній практиці дозволяє зробити висновок про те, що хоча численні прояви публіцистичності як певної ознаки твору чи певної манери реалізації творчого задуму фіксуються впродовж усієї модерної доби, наш час, тобто початок ХХІ ст., можна вважати добою масштабної експансії публіцистичності на всі сегменти художньої культури, зокрема літературу, живопис, кінематограф. Причинами цього явища є насамперед поширення саме в зазначений час електронних засобів інформації, що потягло за собою утвердження інтернету та соцмереж із притаманним їм новим способом комунікації, спрощенням способів висловлювання та формування текстів, переважною увагою до візуальних образів тощо. З іншого боку, уже є очевидними поширення та перемога популізму в

різноманітних варіантах і на різноманітних рівнях, що проявляється, зокрема, у свідомому потуранні смакам публіки. Смаки публіки в наш час є вкрай неоднорідними, навіть суперечливими, зокрема, певний її сегмент потребує творів мало не винятково в жанрі фентезі (як у літературі, так і, особливо, у кінематографі), як варіант — пригодницько-фантастичних тощо. На противагу цьому, відповідно, посилюється інший напрям, набагато ближчий до реальності, реальних подій, реальних осіб тощо, саме він і є носієм публіцистичності, про яку мовиться.

Вище наводилися ознаки публіцистичного твору (оперативне реагування на злочинні події чи тенденції суспільного життя; прагнення формувати громадську думку, дидактичність; популярне викладення). О. Косюк зауважила, що якщо мистецькому твору притаманна хоча б одна з ознак публіцистичного, твір може вважатися публіцистичним, а

«чим більше таких ознак, тим менше твір є «собого»: оповіданням, картиною, театральною виставою тощо і більше нарисом, плакатом, репортажем» (Косюк, 2012).

З дослідницею важко не погодитися, і вище вже наводилися приклади випадків перетворення повісті чи роману на белетризований нарис або посібник, а картини — на плакат, художнього кіно — на своєрідну охудожнену або, послуговуючись термінологією літературознавства, белетризовану документалістику. Але насправді все набагато складніше. Наведені ознаки є певною мірою формальними, вони, безперечно, уможливають зарахування певних художніх творів до публіцистичних, але наявність цих ознак не є визначальною. Насправді якісний художній твір теж цілком може бути написаний на актуальну тематику, бути популярним за викладенням тощо. Головною відмінністю, а саме відмінністю, яку вкрай складно раціоналізувати, є різниця в образах. В. Здоровега вважає, що публіцистичний образ — це особливий вид образів та образності, який відрізняється від художнього насамперед тому, що в художника й публіциста різні завдання, відповідно, вони їх по-різному і вирішують: «художник зображає, а публіцист описує» (Здоровега, 2008, с. 246). Ба більше, продовжуючи думку дослідника, можна зауважити, що мистецтво за означенням зображає, а публіцистика за означен-

ням описує, а оскільки саме зображення продукує художність, постільки вона властива мистецтву й відсутня в публіцистиці. Відповідно, те саме стосується і публіцистичності. Тому художньому твору може бути притаманна певна публіцистичність, яка може проявитися, зокрема, у тематиці чи згаданому популярному способі викладення, але для того, щоб твір був мистецьким, він повинен зберігати певний рівень художності, яку створюють переважно художні образи.

Це стосується загальносвітової мистецької практики й проявляється в тому, що попри касовий успіх та «Оскарів» фільмів на кшталт «Опенгеймера» та вражаючі продажі книжок на кшталт «Просто разом» чомусь жодний зі згаданих сучасних творів не став як такий художньою подією. Усім цим численним байопікам, фільмам, «заснованим на реальних подіях», безумовно потрібним белетризованим посібникам із переживання стресу та безперечно сильним роботам Бенксі не вистачає саме художності, аби їх можна було вважати творами мистецтва.

Такий потужний струмінь публіцистичності начебто не загрожує якимись негативними наслідками, але, з огляду на диференціацію публіцистичного та художнього образів, мусимо визнати, що наразі художні образи поступаються місцем публіцистичним, а це, своєю чергою, зменшує ступінь художності, отже, змінює враження і стан реципієнта твору. Тому очікування та реакції глядача, котрий дивиться згадані фільми, читає книжки та споглядає живописні твори, підживлюються інтересом до нового досвіду, навіть нових знань, прагненням інтелектуально та мистецьки забарвлених розваг тощо, натомість про естетичну насолоду переважно не йдеться, а якщо її потребують, то, знову-таки, переважно у дещо спрощеному, полегшеному та більш поверхневому варіанті.

В Україні з огляду на те, що багато мистецьких та літературних творів виникають як реакція на події війни та враження від них, цей процес є ще інтенсивнішим та масштабнішим. Українська аудиторія, яка теж переживає війну, у ЗМІ та соцмережах весь час стикається саме з різноманітними проявами публіцистичності, а українські митці поки що, імовірно, переживають етап безпосередньої реакції на події та реалії війни, що утруднює вихід на рівень художнього осмислення. Ознайомлення з сучасними українськими творами (як лі-

тературними, так і живописними чи кінематографічними) про війну змушує погодитися з Влодком Кауфманом, який вважає, що

«ту енергію, яка з'явилася під час війни, можна транслювати у творчості так, щоб це були твори про війну, але не тільки через атрибутику бомб, вибухів, зруйнованих міст. Важливе переосмислення цієї катастрофи, у якій ми опинилися» (Халілов, 2023).

Що стосується літературних та кінематографічних творів, котрі розкривають тему російського вторгнення, в Україні їх створено насправді багато, і вони всі почасти є публіцистичними. Подекуди це можна пояснити винятковою яскравістю ситуацій та шокуючою емоційністю історій, з якими люди в Україні особисто, через розповіді або матеріали ЗМІ стикаються постійно. Ці історії видаються настільки вражаючими, що, здається, годі щось ще придумувати та вигадувати, треба просто зафіксувати таку історію, і вона вражатиме всіх сама по собі. Саме таким, імовірно, був хід думок, наприклад, Марії Матіос, котра описала в згаданому вище творі історії шести жінок, котрі втратили через війну синів. Кінорежисер Олесь Санін визнає:

«Кадри з нашоломної камери бійця, який знімає реальний бій, де сотня російських солдатів обстрілює та закидає гранатами наших військових, не можуть конкурувати з жодною режисерською роботою над фільмом про війну» (Режисер Санін, 2024).

У теперішніх українських реаліях вимисел стає блідим на тлі реальності, тому публіцистичність і переважає художність.

З іншого боку, постає питання, а чи потребує сьогодення аудиторія саме художнього узагальнення вражень та досвіду? Адже художній образ здатний викликати враження дуже глибокі та сильні, збурити психоемоційний стан людини, може навіть вплинути на її погляди та позицію. У певному смислі сильне естетичне враження є стресом для психоемоційної сфери людини. Пресинг навколишнього світу, багаторазово підсилений в Україні обставинами війни, змушує людей інстинктивно дбати про себе шляхом свідомого чи несвідомого встановлення запобіжників, тобто обмеження чи навіть

виключення сильних подразників. Тому аудиторія, переважна частина якої ще раніше звикла до міжкультових творів, вихована на симулякрах, флеш-мобах та подібних до них практиках, може бути цілком задоволена, коли їй пропонують продукт, знайомство з яким дозволить їй економно витрачати власні емоції та сили, водночас інтелектуальні.

Висновки. Публіцистичність як спосіб чи манера реалізації художнього задуму має поважну історію, утім, наш час є добою її нестримного поширення та проникнення у всі сфери художньої культури. Це є без перебільшення загальносвіто-

вою тенденцією, яку ми сповна, і навіть у дещо посиленому варіанті, спостерігаємо також і в Україні. Саме публіцистичністю позначена велика кількість сучасних літературних, живописних, кінематографічних творів. Публіцистичність може проявлятися по-різному, але в будь-якому випадку, через різницю в ступені впливу на свідомість реципієнта публіцистичного та художнього образів, а відповідно публіцистичного та мистецького твору, естетична складова як у створенні, так і у сприйнятті мистецтва, стає підпорядкованою суто фактичним, інтелектуальним, навіть емоційним чинникам.

Література:

- Абрамович, С. (2001). Публіцистика і література. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Чернівці: Золоті литаври. 634 с.
- Желіховська, Н. С. (No date). Теоретичне обґрунтування публіцистики як виду літературної діяльності в працях В. Здоровеги. *Українське журналістикознавство*. Відновлено з <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1677#:~:text=Якщо%20публіцистика%20%20це%20певний%20вид,працям%2C%20i%20творам%20художньої%20літератури>
- Заблоцька, О. (2023). Київські книгарні назвали бестселери 2023 року: що купували найбільше. *Суспільне Культура*. Відновлено з <https://suspilne.media/culture/646898-kiivski-knigarni-nazvali-bestseleri-2023-roku-so-kupuvali-najbilshe/>
- Здоровега, В. (2008). Теорія і методика журналістської творчості. Львів: ПАІС, 276 с.
- Ківва, І. (2024). Найпопулярніші книжки 2023 року в Україні. *Заборона*. Відновлено з <https://zaborona.com/najpopulyarnishi-knyzhky-2023-roku-v-ukrayini/>
- Косюк, О. М. (2012). Публіцистика й публіцистичність як дискурс та інтеркурс у царинах культури і масової комунікації. *Інформаційне суспільство і нові виміри культури: матеріали III Всеукраїнської інтернет-конференції, березень 2012: Національний університет «Острозька академія», к-ра культурології та філософії*. Відновлено з <https://web.archive.org/web/20200208034424/http://kulturolog.org.ua/i-conference/2012/109-infconf2012/551-kosiuk.html>
- Михайлин, І. Л. (2005). Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики: Харків: Прапор. 320 с.
- Режисер Санін: Не можу придумати кіно про війну потужніше за нинішні реалії. (2024). *Укрінформ*. Відновлено з <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3918858-reziser-sanin-ne-mozu-privdumati-kino-pro-vijnu-potuznise-zaninisni-realii.html>
- Соловійов, О. (2021). Тенденції розвитку сучасного українського мистецтва (2000–2020). Частина 1. *Образотворче мистецтво*. Відновлено з <https://fineartsukraine.wordpress.com/2021/04/01/тенденції-розвитку-сучасного-україн/>
- Соловійов, О. (2022). Тенденції розвитку сучасного українського мистецтва (2000–2020). Частина 2. *Образотворче мистецтво*. Відновлено з <https://fineartsukraine.wordpress.com/2022/01/21/тенденції-розвитку-сучасного-україн-2/>
- Халілов, Р. (2023). Миття підлоги вишиванкою та інші способи пояснити щось про себе. Влодко Кауфман та його перформанси. *Українська правда*. Відновлено з <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2023/06/4/7401608/>
- 50 найпопулярніших художніх книг у 2023 році. (No date). *Наш формат*. Відновлено з <https://nashformat.ua/compilations-books/50-najpopulyarnishyh-hudozhnih-knygu-u-2023-rotsi?srsId=AfmBOooOeuIDXso7It4hES7cfxhLaXTplPsU4JeDspovF30fUXj94QA>

Dzyga MDB. (No date). Відновлено з <https://dzygamdb.com/uk/box-office?page=1>
 Non Fiction Top 50. (No date). *Crossword*. Відновлено з <https://www.crossword.in/collections/non-fiction-top-51?srsltid=AfmBOopZM95WZdSHGchqkwoLR9XVC6FXcke6hsBCtjeMfN4GleCLYR7r>

References:

- Abramovych, S. (2001). Publitsystyka i literatura [Publicism and literature]. *Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstva*. Chernivtsi: Zoloti lytavry. 634 p. (in Ukrainian)
- Dzyga MDB. (No date). Retrieved from <https://dzygamdb.com/uk/box-office?page=1>
- Khalilov, R. (2023). Myttia pidlohy vyshyvankoiu ta inshi sposoby poiasnyty shchos pro sebe. Vlodko Kaufman ta yoho performansy [Washing the floor with Ukrainian embroidery shirt and other ways to explain something about oneself. Vlodko Kaufman and his performances]. *Ukrainska Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2023/06/4/7401608/> (in Ukrainian)
- Kivva, I. (2024). Naipopuliarnishi knyzhky 2023 roku v Ukraini [The most popular books of 2023 in Ukraine]. *Zaborona*. Retrieved from <https://zaborona.com/najpopulyarnishi-knyzhky-2023-roku-v-ukrayini/> (in Ukrainian)
- Kosiuk, O. M. (2012). Publitsystyka y publitsystychnist yak diskurs ta interkurs u tsarynakh kultury i masovoi komunikatsii [Publicism and publicistic as discourse and intercourse in culture and mass communication]. *Informatsiine suspilstvo i novi vymiry kultury: materialy III Vseukrainskoi internet-konferentsii, berezen 2012: Natsionalnyi universytet "Ostrozka akademiia", k-ra kulturolohii ta filosofii*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20200208034424/http://kulturolog.org.ua/i-conference/2012/109-infconf2012/551-kosiuk.html> (in Ukrainian)
- Mykhailyn, I. L. (2005). Istoriiia ukrainskoi zhurnalistyky [History of Ukrainian journalistic]. Kharkiv. 320 p. (in Ukrainian)
- Non Fiction Top 50. (No date). *Crossword*. Retrieved from <https://www.crossword.in/collections/non-fiction-top-51?srsltid=AfmBOopZM95WZdSHGchqkwoLR9XVC6FXcke6hsBCtjeMfN4GleCLYR7r>
- Rezhyser Sanin: Ne mozhu pryduvaty kino pro viinu potuzhnishe za nynishni realii [Film Director Sanin: I can't think of a movie about war more powerful than the current realities]. (2024). *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3918858-reziser-sanin-ne-mozu-pridumati-kino-pro-vijnu-potuzhnishe-za-ninisni-realii.html> (in Ukrainian)
- Soloviov, O. (2021). Tendentsii rozvytku suchasnoho ukrainskoho mystetstva (2000–2020) [Tendencies in development of modern Ukrainian art (2000-2020)]. Chastyna 1. *Obrazotvorche mystetstvo*. Retrieved from <https://fineartsukraine.wordpress.com/2021/04/01/тенденції-розвитку-сучасного-україн/> (in Ukrainian)
- Soloviov, O. (2022). Tendentsii rozvytku suchasnoho ukrainskoho mystetstva (2000–2020). [Tendencies in development of modern Ukrainian art (2000-2020)]. Chastyna 2. *Obrazotvorche mystetstvo*. Retrieved from <https://fineartsukraine.wordpress.com/2022/01/21/тенденції-розвитку-сучасного-україн-2/> (in Ukrainian)
- Zablotska, O. (2023). Kyivski kniharni nazvaly bestselery 2023 roku: shcho kupuvaly naibilshe [Kyiv bookstores have named bestsellers of 2023: which books were bought the most]. *Suspilne Kultura*. Retrieved from <https://suspilne.media/culture/646898-kiiivski-knigarni-nazvali-bestselery-2023-roku-so-kupuvali-najbilshe/> (in Ukrainian)
- Zdoroveha, V. (2008). Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchosti [Theory and methodics of journalistic creative work]. Lviv: PAIS. 276 p. (in Ukrainian)
- Zhelikhovska, N. S. (No date). Teoretychne obgruntuvannia publitsystyky yak vydu literaturnoi diialnosti u pratsiakh V. Zdorovehy [Theoretic rationale of publicism as a kind of literature work in V. Zdoroveha's studies]. *Ukrainske zhurnalistykoznavstvo*. Retrieved from <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1677#:~:text=Якщо%20публіцистика%20%20це%20певний%20вид,працям%2C%20і%20творам%20художньої%20літератури> (in Ukrainian)
- 50 naipopuliarnishykh khudozhnikh knykh u 2023 rotsi [Top 50 most popular fiction books in 2023] (No date). *Nash format*. Retrieved from <https://nashformat.ua/compilations-books/50-najpopulyarnishykh-hudozhnikh-knyg-u-2023-rotsi?srsltid=AfmBOooOeuIDXso7It4hES7cfxhLaXTplPsU4JeDspoPvF30fUXj94QA>

Mariia Kushnarova (Maria Kushnareva)

Publicistic as a marker of modern artistic sphere (Ukrainian experience and world context)

Abstract. The article outlines the extent of publicistic presence in modern artworks. Since the very concept of publicistic is not well studied yet, the author, using works of Ukrainian scholars, makes an attempt to determine more precisely characteristics of publicistic as a certain manner or way of creating artworks that originally were not intended to be publicistic. Brief retrospective review shows signs of publicistic in modern literature, visual art and cinema, and it proves that publicistic in art is not a recent innovation but its history is rather long, and its appearance is reasoned by public demand. Special attention is focused on publicistic signs in works which present mentioned arts in modern world. It allows to highlight reasons which made possible for publicistic to enlarge its area in arts, and presents the context for analysis of nowadays Ukrainian artworks. During the analysis the influence of events and emotions caused by Russian full-scale invasion on Ukrainian artworks is considered. The conclusions contain some speculations regarding possible consequences of such a strong influence of publicistic on artistic practice.

Keywords: publicistic, modern art, Ukrainian art, literature, visual arts, cinema, image.